

Secció III. Altres disposicions i actes administratius

CONSELL INSULAR DE MALLORCA

DEPARTAMENT DE CULTURA, PATRIMONI I ESPORTS

8397

Publicació de l'acord relatiu a l'expedient de declaració com a Bé Catalogat en favor del monòlit de Sa Feixina, del terme municipal de Palma

El Consell de Mallorca, en la sessió extraordinària i urgent del Ple que va tenir lloc el dia 18 de juliol de 2017 va adoptar, entre d'altres el següent acord:

“ANTECEDENTS

1.- Mitjançant escrit que va tenir entrada al registre general del Consell de Mallorca el 22 d'octubre de 2015 (número de registre 28722), el Grup de Regidors del Partit Popular a l'Ajuntament de Palma i el Grup de Consellers del Partit Popular al Consell de Mallorca sol·liciten de la Comissió Insular de Patrimoni Històric que es procedeixi a la declaració del monument de Sa Feixina com a bé d'interès cultural; subsidiàriament, com a bé catalogat; en qualsevol dels casos, que s'insti a l'Ajuntament de Palma a la seva inclusió al Catàleg de Protecció d'Edificis i Elements d'Interès Històric, Artístic, Arquitectònic i Paisatgístic de Palma; i, en tot cas, la paralització immediata de qualsevol actuació, estudi, expedient o llicència relacionada amb l'alteració o demolició del monument de Sa Feixina.

2.- El 22 d'octubre de 2015 varen tenir entrada al registre general del Consell de Mallorca onze peticions de protecció del conjunt monumental de Sa Feixina de les següents entitats i/o associacions veïnals: Unió d'associacions de Mallorca, Associació de veïnats es Raval de Santa Catalina, Associació de veïns Porta de Santa Margalida, Associació de veïnats Cultural Arrabal de Santa Catalina-Montepio s'Arrabal, Associació de veïnats d'es Jonquet, Associació de veïnats sa Calatrava - Montesión - Sta. Clara, Associació Persones Majors i Segona Edat es Molinar, Associació de veïnats es Born d'es Molinar, Associació de veïnats de Sant Jaume, Associació d'exjugadors i exjugadores de futbol base de Mallorca, Associació de veïns i amics de Santa Catalina.

3.- D'altra banda, l'Associació per a la Revitalització de Centres Antics (ARCA) presenta davant la Comissió Insular de Patrimoni Històric escrit sol·licitant l'inici de l'expedient de declaració de bé d'interès cultural o, subsidiàriament, de bé catalogat, del monument de Sa Feixina (reg. Entrada CIM 30115, de 06/11/2015), acompanyat de diversos informes tècnics i d'altra documentació escrita. Sol·licitud que fou completada per altre escrit de 12 de novembre de 2015.

4.- En data 5 de novembre de 2015, l'associació de veïns i amics de Santa Catalina presenta davant el Consell de Mallorca fulls de signatures sol·licitant la protecció del monument de Sa Feixina.

5.- A la sessió del passat 22 de desembre de 2015, la Comissió Insular de Patrimoni Històric va denegar la incoació de l'expedient per a la declaració com a Bé d'Interès Cultural o Bé Catalogat del “monument de sa Feixina”, ubicat a la plaça de sa Feixina, de Palma, d'acord amb els informes tècnic i jurídic, ambdós de dia 3 de desembre de 2015.

6.- Contra aquest acord, en data 4 de maig de 2016 la Sra. Jacinta Galindo González, en nom i representació de l'Associació de Veïns i Amics de Santa Catalina, va interposar recurs d'alçada davant la Comissió de Govern mitjançant el qual sol·licità l'anul·lació de l'acord de la Comissió Insular de Patrimoni Històric de 22 de desembre de 2015 i que s'iniciés el procediment de declaració del monument de Sa Feixina com a Bé Catalogat.

A l'escrit d'interposició del recurs d'alçada es sol·licità també la suspensió cautelar de l'acord recorregut, així com la suspensió de qualsevol actuació adreçada a la demolició del monument mentre es tramita el recurs d'alçada, fonamentada aquesta darrera petició amb els articles 23 i 24 de la llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears. Aquesta sol·licitud fou atesa mitjançant resolució del vicepresident primer i conseller executiu de Cultura, Patrimoni i Esports de data 19 de maig de 2016, ordenant a l'ajuntament de Palma la suspensió i/o paralització de qualsevol tipus d'actuació encaminada a la demolició del monòlit de Sa Feixina, mentre es tramités la resolució del recurs d'alçada i, en tot cas, fins a un termini màxim de tres mesos.

Formularen al·legacions en relació a aquest recurs d'alçada l'Ajuntament de Palma, el Grup de Consellers del Partit Popular al Consell de Mallorca i el Grup de Regidors del Partit Popular a l'Ajuntament de Palma, el Sr. Jaime Bueno Pardo en nom i representació de l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica de Mallorca, i el Sr. Pere Ollers Vives en nom i representació de l'Associació per a la Revitalització dels Centres Antics (ARCA).

7.- La Comissió de Govern del Consell de Mallorca, en la seva sessió de dia 21 de juliol de 2016, i en relació a aquest expedient, va acordar

el següent:

I.- Estimar, en base a l'informe jurídic emès pel cap de servei de Patrimoni Històric de 29 de juny de 2016, que com a motivació s'adjunta i forma part integrant del present acord, el recurs d'alçada interposat per la Sra. Jacinta Galindo González, en nom i representació de l'Associació de Veïns i Amics de Santa Catalina, contra l'acord de la Comissió Insular de Patrimoni Històric de 22 de desembre de 2015, de denegació de la incoació de l'expedient per a la declaració com a Bé d'Interès Cultural o Bé Catalogat del monument de Sa Feixina, de Palma, desestimant les al·legacions formulades per l'Ajuntament de Palma, i pel Sr. Jaime Bueno Pardo en nom i representació de l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica de Mallorca.

II.- Incoar expedient de declaració com a Bé Catalogat a favor del monòlit de Sa Feixina, ubicat a la plaça de Sa Feixina del terme municipal de Palma, en base a l'informe emès pel cap de servei de Patrimoni Històric de 29 de juny de 2016, que s'adjunta i forma part integrant del present acord.

III.- Els efectes d'aquesta incoació són els que genèricament estableixen la llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears i la normativa concordant, i en conseqüència, és d'aplicació el mateix règim de protecció establert per als béns ja declarats com a bé catalogat.

IV.- L'acord de declaració s'haurà d'adoptar en el termini d'un any, comptador des de la data d'iniciació del procediment, el qual caducarà un cop transcorregut aquest termini. Caducat el procediment, no es podrà tornar a iniciar fins el cap d'un any, llevat que ho demani el titular del bé.

V.- Obrir un període d'informació pública i d'audiència als interessats tal i com disposa l'article 9.3, amb concordança amb l'article 15, de la llei 12/1998, de 21 de desembre del patrimoni històric de les Illes Balears, en els termes que regula la llei 30/1992, de 26 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú. Així mateix, s'ha de sol·licitar l'informe previst a l'article 106 de la llei 23/2006, de 20 de desembre, de capitalitat de Palma.

VI.- Notificar aquest acord a la recurrent, Sra. Jacinta Galindo González, en nom i representació de l'Associació de Veïns i Amics de Santa Catalina, a l'Ajuntament de Palma, i a la resta d'interessats que figuren a l'expedient.

VII.- Aquest acord s'ha de publicar al Butlletí Oficial de les Illes Balears, s'ha d'anotar al Catàleg Insular del Patrimoni Històric de Mallorca i comunicar-ho a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears perquè procedeixi a la seva anotació al Catàleg General del Patrimoni Històric de les Illes Balears."

8.- Seguint el procediment previst al Capítol II de la Secció 3ª del Títol Primer de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears (arts. 14 a 21), que regula el procediment que s'ha de seguir per a la declaració d'un bé com a Bé Catalogat, així com el règim de procediment comú derivat de l'aplicació de la Llei 30/1992, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú, es va sol·licitar emissió d'informe preceptiu a l'Ajuntament de Palma (article 106 de la Llei 23/2006, de 20 de desembre, de capitalitat de Palma), s'obrí el corresponent tràmit d'audiència a tots els interessats, així com període d'informació pública (BOIB núm. 5, de 12/01/2017). D'altra banda, es sol·licità la corresponent anotació de la incoació de l'expedient de Bé Catalogat al Catàleg General del Patrimoni Històric les Illes Balears, assignant-li el codi d'identificació 0001156-00000.

9.- En data 10 d'octubre de 2016 tingué entrada al registre general del Consell de Mallorca resposta de l'ajuntament de Palma a la sol·licitud d'informe preceptiu tal i com preveu la llei de capitalitat de Palma. I dins el termini d'audiència als interessats i el termini d'informació pública presentaren al·legacions:

- El grup de consellers del Partit Popular del Consell de Mallorca i de l'ajuntament de Palma.
- L'associació per a la recuperació de la memòria històrica.
- L'associació de veïns i amics de Santa Catalina (dues al·legacions: una en el tràmit d'audiència als interessats, i l'altra en el període d'informació pública).
- L'associació per a la revitalització dels centres antics, ARCA (dues al·legacions: una en el tràmit d'audiència als interessats, i l'altra en el període d'informació pública).
- El Comité Nacional Español (CNE), juntament amb el Comité Científico Internacional de Fortificación y Patrimonio Militar (ICOFORT), que pertanyen al Consejo Internacional de Monumentos y Sitios (ICOMOS), organisme assessor de la UNESCO.
- El Sr. Lluís Moranta Jaume, arquitecte del Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears.
- El Sr. Rafael Balaguer Galmés,
- L'Associació de veïns de Son Armadams.

10. Durant la tramitació del present expedient s'ha seguit i s'han complert tots els tràmits administratius previstos al Capítol II de la Secció 3ª del Títol Primer de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears (arts. 14 a 21), que regula el procediment

que s'ha de seguir per a la declaració d'un bé com a Bé Catalogat. Així mateix, s'han seguit totes aquelles qüestions de procediment establertes a la llei 30/1992, de 26 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú no previstes a la llei 12/1998, de 21 de desembre.

11. S'ha donat compliment al tràmit d'audiència als interessats i d'informació pública (BOIB. núm. 5, de 12 de gener de 2017).

12. En data 6 d'abril de 2017, i en data 6 de juny de 2017, el cap de servei jurídic de patrimoni històric i el cap de servei tècnic de patrimoni històric van emetre, respectivament, informe jurídic i tècnic respecte de l'expedient de declaració com a bé catalogat en favor del monòlit de sa Feixina, del terme municipal de Palma.

13. En data 7 de juny de 2017, la Ponència Tècnica de Patrimoni Històric eleva a la Comissió Insular de Patrimoni Històric proposta de declaració com a Bé Catalogat en favor del monòlit de Sa Feixina, i la Comissió Insular de Patrimoni Històric a la sessió de dia 13 de juny de 2017 va retirar aquest expedient de l'ordre del dia.

14. En dates 16 i 20 de juny de 2017, el president de la Comissió Insular de Patrimoni Històric sol·licità informes a l'Institut d'Estudis Balearics, Universitat de les Illes Balears, i Ajuntament de Palma. Rebuts informes de l'IEB. I de l'Ajuntament de Palma, el cap de servei tècnic emet nou informe de data 12 de juliol de 2017.

15. En data 12 de juliol de 2017, la Ponència Tècnica de Patrimoni Històric eleva proposta a la Comissió Insular de Patrimoni Històric de declaració com a Bé Catalogat en favor del monòlit de Sa Feixina de Palma.

16. En data 14 de juliol de 2017 la Comissió Insular de Patrimoni Històric, per majoria, eleva al Ple la següent proposta d'acord: No declarar com a Bé Catalogat el monòlit de Sa Feixina, ubicat a la plaça de Sa Feixina, del terme municipal de Palma, en base als informes emesos pels Tècnics del servei de Patrimoni Històric Sr. Lozano i Sra. Tugores de data 3 de desembre de 2015 i Cap de Servei de Patrimoni Històric Sr. Daviu en data 6 de juny de 2017, i en base a l'informe emès per l'Institut d'Estudis Balearics de 3 de juliol de 2017, que s'adjunten i formen part integrant del present acord.

Atès el que disposa el capítol segon Béns Catalogats del Títol I de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears, dels articles 14 a 21, en relació amb la Llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimoni Històric Espanyol, el Reial Decret 111/1986, de 10 de gener, de desenvolupament parcial de l'esmentada Llei, i d'acord amb les competències atribuïdes per la Llei 6/1994, de 13 de desembre, als Consells Insulars en matèria de Patrimoni Històric, i el Reglament Orgànic del Consell Insular de Mallorca aprovat pel Ple a la sessió 2 de juliol de 2001 (BOIB 102, de 25 d'agost de 2001) i modificat pel Ple a la sessió de 8 de març de 2004 (BOIB núm. 38, de 16/03/2004), a la sessió de dia 28 de juliol de 2008 (BOIB núm. 113, de 14 d'agost de 2008), a la sessió de 13 d'octubre de 2011 (BOIB núm. 158, de 20/10/2011), a la sessió de 14 de febrer de 2013 (BOIB núm. 86 de 18/06/2013), a la sessió de dia 9 d'octubre de 2014 (BOIB núm. 145, de 21 d'octubre de 2014), a la sessió de dia 8 d'octubre de 2015 (BOIB núm. 186, de 24 d'octubre de 2015) i a la sessió de 12 de desembre de 2016 (BOIB núm. 157 de 15 de desembre de 2016).

Atès el que disposa l'article 15.1 de la Llei 12/1998, que té el següent tenir literal:

La iniciació, l'ordenació, la instrucció i l'execució dels expedients per a la inscripció d'un bé catalogat insular correspondrà a la Comissió Insular de Patrimoni Històric competent, mentre que l'acord de declaració de bé catalogat correspondrà al Ple del consell insular [...].

A la vista que s'han dut a terme tots els tràmits establerts per la legislació vigent en matèria de patrimoni històric per adoptar el corresponent acord en relació a aquest expedient, i en virtut del que disposa el capítol segon del Títol I de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears, en relació amb la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, el Reial decret 111/1986, de 10 de gener, de desenvolupament parcial de l'esmentada Llei, i d'acord amb les competències atribuïdes per la Llei 6/1994, de 13 de desembre, als Consells Insulars en matèria de Patrimoni Històric, i el Reglament Orgànic del Consell Insular de Mallorca aprovat pel Ple a la sessió 2 de juliol de 2001 (BOIB 102, de 25 d'agost de 2001), modificat pel Ple a la sessió de 8 de març de 2004 (BOIB núm. 38, de 16/03/2004), a la sessió de dia 28 de juliol de 2008 (BOIB núm. 113, de 14 d'agost de 2008), a la sessió de 13 d'octubre de 2011 (BOIB núm. 158, de 20/10/2011), a la sessió de 14 de febrer de 2013 (BOIB núm. 86 de 18/06/2013), a la sessió de dia 9 d'octubre de 2014 (BOIB núm. 145, de 21 d'octubre de 2014), a la sessió de dia 8 d'octubre de 2015 (BOIB núm. 186, de 24 d'octubre de 2015) i a la sessió de 12 de desembre de 2016 (BOIB núm. 157 de 15 de desembre de 2016), el President de la Comissió Insular de Patrimoni Històric eleva al Ple la següent proposta d'acord:

I.- No declarar com a Bé Catalogat el monòlit de Sa Feixina, ubicat a la plaça de Sa Feixina, del terme municipal de Palma, en base als informes emesos pels Tècnics del servei de Patrimoni Històric Sr. Lozano i Sra. Tugores de data 3 de desembre de 2015 i Cap de Servei de Patrimoni Històric Sr. Daviu en data 6 de juny de 2017, i en base a l'informe emès per l'Institut d'Estudis Balearics de 3 de juliol de 2017, que s'adjunten i formen part integrant del present acord.

II.- Notificar aquest acord a tots els que tenen la condició d'interessats al present expedient, i comunicar-ho a l'Ajuntament de Palma.

III.- Publicar aquest acord al Butlletí Oficial de les Illes Balears, i comunicar-ho a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears perquè procedeixi a donar de baixa la seva inscripció provisional del Catàleg General del Patrimoni Històric de les Illes Balears.”

Contra aquest acord que posa fi a la via administrativa es poden interposar, alternativament, els recursos següents:

- a) Directament el recurs contenciós administratiu davant el Jutjat Contenciós Administratiu de Palma de Mallorca, en el termini de dos mesos, comptadors a partir del dia següent de la notificació de la present resolució/acord.
- b) El recurs de reposició potestatiu davant el Ple del Consell de Mallorca, en el termini d'un mes, comptador a partir del dia següent de la notificació de la present resolució/acord. Contra la desestimació expressa del recurs de reposició podrà interposar-se el recurs contenciós administratiu, en el termini de dos mesos, comptadors a partir del dia següent de la notificació de la desestimació del recurs de reposició. Contra la desestimació per silenci del recurs de reposició podrà interposar-se el recurs contenciós administratiu, en el termini de sis mesos, comptadors a partir del dia següent a la desestimació presumpta (un mes des de la interposició del recurs sense que s'hagi notificat la resolució).

No obstant l'anterior, es pot exercitar, si n'és el cas, qualsevol altre recurs que s'estimi pertinent. Tot això de conformitat amb la Llei 29/1998, de 13 de juliol, reguladora de la jurisdicció contenciosa administrativa i de la Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del Procediment administratiu comú de les administracions públiques.

Palma, 28 de juliol de 2017

El secretari general
Jeroni M. Mas Rigo

ANNEX:

- Informe tècnic de 3 de desembre de 2015:

En data 22 d'octubre de 2015 va tenir entrada en el registre general del Consell de Mallorca (núm. reg. d'entrada 28722) una instància remesa pel Grup Popular a l'Ajuntament de Palma i el Grup Popular al Consell de Mallorca. En ella es sol·licita la declaració del “monument de Sa Feixina” com a BIC o en el seu defecte com a BC, a la vegada que demana que s'insti a l'Ajuntament a la seva inclusió al Catàleg de Protecció d'Edificis i Elements d'Interès Històric, Artístic, Arquitectònic i Paisatgístic de Palma.

En data 22 d'octubre de 2015 varen tenir entrada en el registre general del Consell de Mallorca sol·licituds de “protecció del conjunt monumental de Sa Feixina” remeses per: Unió d'Associacions de Mallorca (núm. reg. d'entrada 28758), Associació de veïnats Es Raval de Santa Catalina (núm. reg. d'entrada 28759), Associació de veïns Porta de Santa Margalida (núm. reg. d'entrada 28760), Associació de veïnats Cultural Arrabal de Santa Catalina. Montepio S'Arrabal (núm. reg. d'entrada 28724), Associació de veïnats d'Es Jonquet (núm. reg. d'entrada 28726), Associació de veïnats Sa Calatrava, Montesión, Santa Clara (núm. reg. d'entrada 28727), Associació persones majors i segona edat Es Molinar (núm. reg. d'entrada 28728), Associació de veïnats Es Born d'Es Molinar (núm. reg. d'entrada 28729), Associació de veïnats Sant Jaume (núm. reg. d'entrada 28734), Associació de veïns i amics de Santa Catalina (núm. reg. d'entrada 28755), Associació d'exjugadors i exjugadores de futbol base de Mallorca (núm. reg. d'entrada 28757).

En data 5 de novembre de 2015 va tenir entrada en el registre general del Consell de Mallorca (núm. reg. d'entrada 29878) nova documentació remesa per l'Associació d'Amics de Santa Catalina, recolzant la petició dels grups populars de l'Ajuntament i del Consell de Mallorca, aportant fulls amb signatures de suport.

En data 6 de novembre de 2015 va tenir entrada en el registre general del Consell de Mallorca (núm. reg. d'entrada 30115) un escrit de l'Associació per a la Revitalització dels centres Antics (ARCA) sol·licitant la declaració com a BIC, o subsidiàriament com a BC del “monument de Sa Feixina”.

Arrel d'aquestes sol·licituds es redacta aquest informe, amb l'objectiu de dictaminar si l'esmentat element compta amb uns valors artístics i arquitectònics excepcionals que el facin mereixedor de l'aplicació d'una de les figures de protecció que estableix la Llei 12/1998 de patrimoni de les Illes Balears.

1. MEMÒRIA HISTÒRICA I DESCRIPTIVA

L'aixecament d'un monument commemoratiu al Crucero Balears fou promogut per l'empresari José Tous Ferrer a través del diari Última Hora. L'any 1938 des d'aquest diari es va sol·licitar una subscripció popular per al seu aixecament, una fórmula habitual de finançament a tot l'estat des del segle XIX per a diferents actuacions, que durant el règim dictatorial es va aplicar sovint, i que s'ha d'interpretar en el context

social i ideològic en què es produïa.

El 1939 es va convocar un concurs de projectes, al qual es varen presentar catorze propostes, guanyant la presentada sota el lema Inmortalidad, dels arquitectes Francesc Roca Simó i Antoni Roca Cabanelles, amb l'escultor valencià Josep Pasqual Ortells. La construcció degué començar el 1941 i es va inaugurar el 1948 amb motiu de la visita del dictador com a Cap d'Estat a Mallorca. Des d'un principi es va decidir que l'emplaçament seria el glacis de Santa Catalina, avui sa Feixina, que havia projectat com a espai verd l'any 1935 l'arquitecte municipal Guillem Forteza.

El monument, sobre una base graonada, es configura com un monòlit d'uns 20 metres que havia de servir de far. S'alça damunt una plataforma cruciforme sobre una base quadrangular, amb dos cossos laterals. Tot el conjunt es realça amb un petit estany.

A la part frontal del monòlit, sota un escut franquista amb la divisa "Una, Grande, Libre" s'incorporava la inscripció "Mallorca/ A los héroes/Del/ Crucero Baleares/Gloria a la/Marina Nacional". A la part posterior s'hi troba una creu incisa de grans dimensions que ocupa quasi tota la vertical del monòlit i un altar votiu. Als laterals s'hi adossen dos cossos supletoris.

Els dos cossos laterals inclouen, tant a la part frontal com al revers, en total quatre baixrelleus de fletxes navals acarats i presentant armes. A la part frontal, sobre un pedestal es situava una escultura, d'uns 3m. d'alçada, d'un mariner en l'hora de la mort, amb un braç aferrat a una àncora i l'altra enlairada fent la salutació feixista.

L'estructura del monòlit és de formigó i aplacat d'uns 15 cm. de gruix, de pedra calissa per al pedestal i de pedra de Santanyí per a la resta del conjunt i per a les escultures.

L'any 2010, en virtut de la Llei 52/2007, coneguda com a Llei de Memòria Històrica, es varen eliminar l'escut i la inscripció de la part frontal, així com l'escultura del mariner; i es va incorporar una nova inscripció en una faixa de ferro que recorre la vora de la font, que inclou el següent text en diferents idiomes: "Aquest monument va ser erigit l'any 1948 en record de les víctimes de l'enfonsament del creuer Baleares, durant la Guerra Civil (1936-1939). Avui és per a la ciutat símbol de la voluntat democràtica de no oblidar mai els horrors de les guerres i les dictadures. Palma, 2010".

2. ANÀLISI DE POSSIBLES VALORS PATRIMONIALS

Per tal d'anàlitzar els valors que pot presentar el monument al Balears, cal inserir aquesta construcció en el context històric, social i cultural que la va produir, així com els condicionaments del projecte i el resultat final.

La construcció d'elements commemoratius per la causa franquista a la Guerra Civil varen començar des de la immediata postguerra. Aquests monuments s'estengueren per tota la geografia nacional, promoguts pel propi Estat, pels ajuntaments, per altres administracions públiques, associacions, etc. Des del primer moment, igual que passava en tots els àmbits socials, polítics i culturals, les noves autoritats varen imposar unes fèrries normes de com s'havien d'aixecar aquestes construccions commemoratives per tal d'implementar les seves directrius ideològiques i polítiques.

Tal i com recull Àngel Llorente (Arte e ideología en el franquismo, Visor, 1995) l'any 1938 es va crear la Comisión de estilo para las conmemoraciones de la Patria, amb la funció de dictar normes i referents per construir els monuments commemoratius. Aquesta comissió degué durar poc i l'any 1939 es va publicar una ordre de Governació sobre monuments on es deia que les aprovacions correspondrien a la Jefatura del Servicio Nacional de Propaganda. L'any 1941 es va transferir aquesta competència a la Vicesecretaria de Educación Popular que formava part de la Secretaría General de FET y de las JONS i, ja l'any 1942 a la Jefatura de Ceremonial y la Sección de Organización de Actos Públicos y Plásticas, depenents de la Vicesecretaria de Educación Popular.

Aquests organismes van publicar normatives i van fixar les característiques formals, estilístiques i ideològiques a les quals s'havien d'adaptar tots els monuments commemoratius que es volguessin aixecar per tot el territori nacional. Amb l'anàlisi d'aquesta normativa, que establia allò que es podia fer i el que no, es poden extreure, segons els historiadors de l'art d'aquest període, una sèrie de constants que apareixen a tots els monuments.

Formalment, totes les obres havien de ser monumentals, senzilles i clares. Les tipologies que es consideraren adequades per al missatge que es volia transmetre eren els monòlits o plaques, columnes o pilars, i arcs de triomf. Aquests tipologies sempre s'acompanyaven de creus, altars, escuts i textos d'exaltació de la pàtria, de l'exèrcit i de la guerra, identificada com a una creuada amb els símbols religiosos. També els materials emprats jugaven un paper ideològic, ja que es demanava que totes aquestes construccions fossin de pedra, ja que com a material noble simbolitzava la perdurabilitat del règim.

Les localitzacions també quedaven regulades, ja que s'exigia que aquests elements fossin integrats a la vida comunitària per tal de potenciar els seus missatges simbòlics. En aquest sentit, s'escollien espais oberts com places, avingudes o passejos, aptes per a celebracions, desfilades i manifestacions públiques d'exaltació del nou règim i de la seva ideologia.

Per tal d'identificar els valors patrimonials susceptibles de trobar-se en aquest conjunt, analitzarem un per un els diferents tipus de valors que s'hi poden presentar:

- Possible valor ambiental o urbanístic

Com s'ha apuntat, per definició aquests monuments s'havien d'ubicar en espais públics oberts, i això, indefugiblement, afecta l'urbanisme i l'ambient de la ciutat. Per altra banda, s'ha avançat que l'encàrrec d'aquestes construccions venia molt marcat per unes directrius, que fan que entre elles presentin unes característiques formals i estilístiques molt semblants. Això es reflecteix en el cas del monòlit del Balears tant pel que fa a les solucions constructives (materials), formals (monòlit), decoratives (escuts, lemes, etc.) com d'ubicació.

El fet que un element ocupi un espai públic, emperò, no significa que automàticament tenguí un valor urbanístic, sinó que s'ha d'analitzar el paper que aquest element exerceix en el context on s'ubica. En aquest darrer aspecte, alguns informes aportats a l'expedient han citat una suposada unitat estilística amb l'escola Jaume I, ubicada al darrere, sols pel fet d'estar projectades en èpoques properes. En aquest sentit, cal recordar que l'autor del grup escolar, l'arquitecte Guillem Forteza, va assenyalar en el seu moment que la seva ubicació afectaria negativament a tot aquell àmbit, que ell havia projectat com a un espai absolutament horitzontal.

Si l'argument del conjunt no és vàlid en aquest cas, tampoc la presència d'elements superposats aporta uns valors urbanístics excepcionals sobre els quals es pogués fonamentar l'aplicació d'una de les figures de la LLPHIB.

- Possible valor artístic o de qualitat de projecte

Tal i com s'ha indicat anteriorment, ens trobam davant d'una construcció que es basa en uns models comuns a les construccions commemoratives que s'estengueren per tot l'estat, que responien a unes normes predefinides, que de per sí ja posen en qüestió l'autonomia dels autors, tant pel que fa a aspectes formals com de contingut.

Evidentment els autors van tenir el seu paper en la definició de la forma i els acabats del monument, però un anàlisi acurat de la construcció per una part, i del programa funcional i iconogràfic preestablert per l'altre, deixa en evidència que un percentatge molt alt del programa respon a la creació de superfícies que puguin fer visible el missatge ideològic (col·locació d'escuts, noms dels "caïdos", etc.). De fet, els dos cossos supletoris adossats als laterals, més que solucions estilístiques o plàstiques, tenien una funció pràctica ja que com es diu a la memòria explicativa del projecte, recollida per Miguel Seguí Aznar (La arquitectura contemporánea en Mallorca, 1990) "Sobre una plataforma que se levanta cuatro gradas sobre el terreno y que adopta la forma de cruz, se eleva en su centro el monumento, de base cuadrangular, adosando unos cuerpos supletorios laterales, donde podrían grabarse como dos grandes listas de inscripciones los nombres de los caídos".

A aquest fet, cal afegir que dels elements esculpits que conformaven el monòlit originalment, l'any 2010 es van retirar aquells que presentaven un contingut ideològic més clar. Ara, per tant, sols hi queden els quatre baixrelleus als cossos laterals del monòlit, els quals constitueixen l'element més destacable del conjunt actual, tot i que el seu hieratisme i el seu tractament tècnic tampoc no els atorgui un valor excepcional.

El possible acabat de caire racionalista, per altres dit "déco", del monòlit, per tant, seria un dels pocs aspectes que els autors degueren aportar. Un detall arquitectònic d'estil com el d'altres immobles de Palma, alguns inclosos al catàleg municipal i d'altres no, però que en qualsevol cas no justificaria l'aplicació d'una de les figures de màxima protecció.

- Estat de conservació del projecte

Un altre factor a considerar quan s'analitzen els valors culturals d'un element és l'estat de conservació del projecte original. En aquest cas, la intervenció que es va realitzar l'any 2010 va eliminar determinades parts del conjunt (escuts, lemes, escultura del soldat situat a la part frontal), fet que el consistori va considerar necessari d'acord amb la llei 52/2007. Per tant, en certa manera aquesta obra es troba mutilada. I si tot i estar sencera no comptaria amb valors excepcionals, el seu estat parcial ja fa impossible de trobar-n'hi.

- Possible valor històric

Estrictament es pot afirmar que tot allò que no és actual, contemporani, és històric. Però si parlem de valors patrimonials, el simple pas d'unes dècades sobre un bé material no és suficient per reconèixer-li uns valors i aplicar-li una figura de protecció. Un dels possibles valors de caire històric que es poden trobar en un bé cultural pot venir pel seu caràcter de document. En aquest cas, el propi element ha sofert transformacions que li han fet perdre bona part d'aquest valor documental. Certament es podria dir que així i tot el monument serveix per recordar una etapa concreta de la història, però també, que aquest record s'estén ja a tot aquest espai urbà, el parc de sa Feixina, i que fins i tot aquesta funció la pot complir qualsevol altre element que amb aquesta funció es volgués ubicar aquí.

A més, cal dir que la ciutat conserva altres construccions llegades per aquest període històric, i per tant, no es pot considerar que aquest constitueixi l'únic element que presenti valors històrics per conèixer, documentar i recordar aquest període. Per exemple, al cementiri de Palma s'hi troben diversos elements d'aquest perfil, com ara el panteó dedicat als aviadors, projectat per Guillermo Muntaner, i el monument

dedicat als militars italians morts durant la Guerra Civil.

CONCLUSIONS

A l'hora treure conclusions finals, cal recordar la importància d'aplicar a cada element la figura de protecció adient en base a criteris estrictament patrimonials. La LLPHIB estableix la singularitat i excepcionalitat com a criteri, que a la pràctica es tradueix en el reconeixement de valors sumats en elements que es consideren essencials en la lectura del patrimoni en el marc de les Illes i de tot l'Estat. En aquest cas, amb l'anàlisi del monument al Balears no s'han trobat valors patrimonials que justifiquin l'aplicació d'alguna de les figures de protecció establertes a la LLPHIB.

- Informe tècnic de 6 de juny de 2017:

1. INICIATIVES DE L'AJUNTAMENT DE PALMA RESPECTE AL MONUMENT EN MEMÒRIA DEL CREUER "BALEARES".

- El 2010, en aplicació de la Llei 52/2007 de 26 de desembre, s'allibera el monument de la dedicatòria, de la simbologia franquista i de la decoració escultòrica al·lusiva als fets de guerra. Es torna a dedicar, aquesta vegada a la causa de la pau. Tot en un ambient de tranquil·litat ciutadana.

- En entrar l'actual equip de govern, després de les eleccions de 2015, inclou al seu programa la retirada del monument en el transcurs de l'actual legislatura.

2. RAONS DE VOLER SUPRIMIR EL MONUMENT CONTRADIGUENT

L'EXECUTAT EL 2010.

- Segurament l'Ajuntament es fa ressò de la decepció perquè les institucions democràtiques en els moments de la transició no impulsaren la reparació de l'oprobri sofert pels represaliats i les seves famílies durant la guerra i la dictadura. Decepció sobretot per no haver rescatat els restes mortals dels enterraments infames i duit a terme la inhumació honrosa com a acte de reparació a les famílies.

- Aquest rerafons ha propiciat el ressorgiment de la dialèctica de condemna al franquisme i reivindicació de les víctimes de la repressió tres dècades després del retorn de la democràcia, ressorgiment esperonejat per la crisi econòmica i la corrupció econòmica que colpejà les capes més desfavorides de la societat i radicalitzà la crítica al sistema mantinguda pel moviment ciutadà de renovació política; tot això explica l'actual moment d'agitació que viu la societat espanyola.

3. LA LLEI 52/2007 DE 26 DE DESEMBRE O DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA.

- Llei tardana. Tot i la correcció del seu esperit i objectius fou, durant tres dècades, l'assignatura pendent de la democràcia espanyola.

- Llei no aplicada. Una vegada publicada es mantengué, al manco a les nostres illes, durant una dècada més, amb molt escasses mostres d'aplicació. Segurament la més notable fou la transformació del monument al "Balears" i la dedicació del monòlit a la causa de la pau, accions realitzades el 2010.

Però la part més clamorosa i dolorosa fou el fet de la incúria en el guariment de la ferida més sagnant, la recuperació de les restes de les víctimes i l'acte de reparació als familiars en un moment que ja es comptava amb l'instrument legal per escometre la tasca.

4. EL QUE REALMENT ES VENTILA EN LA POLÈMICA QUE VIVIM

He volgut fer aquest petita crònica d'incompliments i contradiccions per posar de relleu que la qüestió monument sí/monument no realment actua de cobertura de la mala consciència institucional per la falta de compliment d'un deure inajornable.

Sembla que s'enllesteixen els preparatius per continuar el procés d'exhumació. Seria una incongruència mantenir aquesta actuació ajornada amb la quantitat de tasca que queda per fer i, a la vegada, consumir la retirada d'un monument per iniciativa de la mateixa institució que l'ha alliberat dels afegits franquistes.

5. ELS INFORMES.

En els informes de fa set anys i els redactats en ocasió del tractament de la proposta de protecció davant la ponència tècnica i la comissió de patrimoni històric s'ha posat de relleu que l'erecció del monòlit constituï una acció d'exaltació d'un règim sorgit de la victòria militar en una guerra civil. La sensació del que subscriu és que aquella consideració, en passar a la segona part de cada informe, ha pesat sobre la tasca de descripció del monument i de valoració de la qualitat dels seus trets històrics, artístics i ambientals que, en cada cas s'aprecià com escassa.

Els tècnics de béns culturals del servei de patrimoni històric, redactors de l'informe presentat a la ponència tècnica i a la comissió política del

desembre de 2015, en la present sessió mantenen el mateix informe desfavorable a la catalogació del monument. Recordem que aquell informe fou aprovat en les dues sessions (de ponència i comissió)

El monument du set dècades erigit i el clamor d'exaltació d'un règim totalitari ja no l'envolta sinó que, més bé i malgrat el que diguin els informes de fa set anys, ara, repetesc, en aquests moments, gaudeix d'acceptació, és realment un fita popular, La ciutadana i acudeix a Sa Feixina per passar-hi hores d'esplaiament.

Tal volta és l'hora de contrastar la valoració que en fan els informes presentats pels tècnics instructors de l'expedient de protecció amb l'opinió que emeten altres professionals de les disciplines històriques i de l'arquitectura que obren al voluminós expedient que s'ha format.

L'arquitecte Sebastiano Rossi, al seu informe de 27 d'abril de 2016 afirma clarament que és impossible deslligar edifici i objectiu que es perseguia en erigir-lo.

Respecte a la nova dedicació de 2010 afirma que la transformació física dels elements que componen un [sic] monument varen [sic] desvirtuar irreversiblement la seva essència i representen un exercici antihistòric i antiartístic.

Finalment veu impossible la reversió del significat inicial del monument:

Al no poder separar el valor artístic del polític, qualsevol temptativa de normalització o contextualització del monument és impossible.

I acaba:

...; la única solució possible per a la dignificació de l'espai públic, també considerant el projecte inicial concebut per l'arquitecte Guillem Forteza, és la demolició del monòlit.

Mantenen una opinió molt diferent els arquitectes Carlos García-Delgado, Pere Nicolau i Pere Rabassa en un article d'opinió a tota plana al Diario de Mallorca el 24 de maig de 2016.

Els defensen que s'ha de jutjar un edifici o un monument pels seus trets físics i no per les significacions que se li puguin atribuir.:

Se comprende que hablar de las cualidades arquitectónicas de un edificio o de un monumento desligándolo de cualquier implicación ideológica es, para algunos un ejercicio difícil. pero debemos defender la necesidad de llevarlo a cabo. las razones que aconsejen, o no, su demolición deben relacionarse con sus valores arquitectónicos o artísticos. Valorar más el significado ideológico ha conducido, en la historia, a resultados poco deseables.

Després destrien quines influències han pogut donar sobre els dissenyadors dels dos grans edificis ubicats a Sa Feixina.

La seva anàlisi els du a la conclusió que l'escola Jaume I rep la influència de l'arquitectura de la Itàlia de Mussolini; mentre que endevinen la inspiració del monument al "Balears" en l'arquitectura dels grans gratacels nordamericans, com el edifici Chrisler (1930) o Empire Estate (1931)

Respecte a la decoració de què es revestí el monòlit, opinen:

El diseño de Roca se vió muy perjudicado por los elementos añadidos -escudo, letreros, figuras- que, esos sí, remitían a un discurso y a una estética propia del régimen franquista. Es más que probable que, conociendo la obra del arquitecto, esos añadidos -claramente sobrepuestos y con escaso criterio- no formaran parte del diseño original, y el monumento se ha visto muy favorecido con su eliminación.

Acaba el raonament conclouent:

Este monumento, nos guste o no, forma parte de nuestro patrimonio cultural . . . . y tiene, a nuestro juicio, suficientes valores arquitectónicos para ser conservado.

Finalment, conviden a aprendre de l'actitud que es té a la Itàlia contemporània respecte als edificis significatius de l'època de Mussolini:

En Italia se conservan numerosos edificios y monumentos de de la época de mussolini -como todo el complejo del Foro Itálico- conservando incluso algunos de ellos el nombre del dictador. Y muchos monumentos o edificios de esa época son reconocidos por su valor objetivo.

D'un altre arquitecte, en Luís Moranta Jaume, arribà un escrit exposant interessants i didàctiques consideracions sobre el monument al Balears, com a contribució dins el període d'exposició pública, a la tramitació de l'expedient de declaració del monument com a Bé Catalogat.

En Moranta no dubta en adscriure el monument a l'Art Déco. Aquest estil va estar vigent en el moment en què en importants nacions

europnees ascendiren al poder forces governants no precisament democràtiques, les quals varen utilitzar aquest suport cultural o base arquitectònica per imposar sobre ella, en els monuments i en els edificis, els seus símbols d'identitat patriòtica, donant així al suport arquitectònic, en principi neutre, una càrrega simbòlica pròpia i unívoca, d'alt contingut propagandístic.

Prossegueix,

En vista a una clarificació de com és possible considerar que el monument Art Déco de Sa Feixina . . . . NO constitueix de forma predeterminada "arquitectura feixista" o adscrita en exclusiva a un règim totalitari, mostraré a continuació . . . . .un

reportatge de monuments assimilables, molts d'ells precisament coronats amb un far, que commemoren des de l'inventor Edison i la seva bombeta als germans Wright. . . .

Excuso dir que, eliminant els símbols i dedicatòries que posseeix cadascun d'ells, traslladats a l'Alemanya nazi, carregats d'esvàtiques i àguiles, serien també perfectes per donar lloança a un règim totalment inacceptable, ... Insisteixo de nou : Els 'afegits' incorporen la càrrega política o social al suport base.

En Moranta il·lustra el seu escrit amb un esplet de fotografies de monuments construïts a diferents països dins l'estil Art Déco que fan recordar l'estil i el disseny del monument de Sa Feixina.

També fa una reflexió sobre el valor del monument de Sa Feixina com humil però únic representant al patrimoni mallorquí d'aquest model estilístic tan exitós al món occidental.

Un altre informe que cal comentar és el de la historiadora de l'art Blanca Castaldo. En aquest cas tracta de passada els monuments inscrits a l'Art Déco i el de Sa Feixina. L'objectiu de l'article és exposar la trajectòria de l'arquitecte Francesc Roca Simó, autor del projecte del monument. Sorpren la trajectòria professional d'aquest arquitecte i com ha estat poc valorada la seva obra.

Finalment, en l'actual sessió de la ponència, fet inusual en la tramitació dels expedients d'intervenció en béns culturals protegits, entra en el debat un extens informe jurídic redactat pel cap del servei jurídic de patrimoni històric. La seva argumentació no és referida a l'arquitectura o l'art, sinó que exposa una quantitat considerable de disposicions de diversos instruments. Es remet als textos generats per institucions internacionals com la UNESCO, el Consell d'Europa, l'ICOMOS ... texts dels quals beuen les constitucions dels diversos països quan es refereixen a la conservació del patrimoni cultural i que, a la vegada informaran els textos legals d'aplicació efectiva.

La invocació dels articles de la llei dedicats als plans especials de protecció dels conjunts històrics recalca especialment en aquells articles que regulen les intervencions possibles en els referits conjunts i en els entorns de protecció que es delimiten al seu voltant. D'acord amb el seu criteri qualsevol intervenció sobre el monument de Sa Feixina ha de ser aprovada per la comissió de patrimoni pel fet de gaudir de la protecció genèrica des del moment que es troba dins l'entorn de protecció d'aquest conjunt, el qual gaudeix de la condició de BIC-conjunt històric i segurament també dins l'entorn de protecció del BIC-monument murada de Palma, atesa la proximitat del monòlit al baluard de Sant Pere.

Realment, el sotassinat que, al cap i a la fi no aprova la retirada del monument de Sa Feixina, com demostrà a la votació desembre de 2015, pensa que l'objectiu no és demostrar la impossibilitat d'executar la retirada per força de determinats articles de la llei, sinó que la decisió a adoptar gaudeix del major consens possible i, per tant, sigui presa en el màxim nivell institucional, com una fita més en el camí cap a la culminació de les actuacions derivades de la llei de la memòria històrica. La finalització d'aquest procés i la sanció que li donin les institucions que encapçalen la Comunitat Autònoma i que, per tant són emanació directa de la voluntat popular és el que ha de decidir el futur del monument. Per adoptar aquestes grans decisions existeixen les institucions polítiques.

CONCLUSIÓ

Als apartats 1, 2, 3 i 4, s'ha posat ben de manifest que el que batega baix la polèmica de monument sí / monument no és la decepció de la població sensibilitzada cap a la reparació de la gran injustícia de la repressió durant la guerra civil i el franquisme.

El repàs als informes que se fa en l'apartat cinquè, a judici del que subscriu és demostratiu de què existeix un sector de professionals molt qualificats que refusen, setanta anys després de la inauguració, jutjar el monument a través de la intenció dels responsables de la seva erecció.

Realment, si el debat acadèmic no ofereix raons més definitives cap a una de les dues opcions és senyal que l'acord que sancioni la qüestió per a la ciutadania s'ha de generar en un altra esfera diferent a un consistori municipal o a una comissió de patrimoni.

En conseqüència, és als grans fòrums de debat institucional on s'ha de generar l'acord, el qual gaudirà de tota la força que dona el sufragi popular. Llavors el resultat gaudirà de la màxima legitimitat institucional i el monument s'haurà de conservar o suprimir d'acord amb aquest manament.

Mentre no s'arriba a aquest acord el normal és que el monument no se retiri. Per això reiter la proposta que vaig formular el desembre de 2015 de conferir protecció urbanística al monument per part de l'Ajuntament o, com a mínim, plantejar un acord entre les dues institucions de no alterar la situació a Sa Faixina durant un termini més o manco llarg que no és feina d'aquesta ponència determinar.

- Informe tècnic de 3 de juliol de 2017:

Fets

1. A sol·licitud del vicepresident primer i conseller executiu de Cultura, Patrimoni i Esports del Consell de Mallorca, la consellera de Cultura, Participació i Esports i presidenta de l'Institut d'Estudis Baleàrics em demana informe en relació “als possibles valors culturals, artístics o estètics” del Monumento a los Héroes del crucero Baleares i a la consideració dels possibles mèrits a efectes de la presa de decisió de declaració com a bé catalogat.

2. Amb la sol·licitud se m'aporten diversos documents en format de disc compacte, relatius a la valoració del Monumento a los Héroes del crucero Baleares: informes jurídics i documents redactats per diverses persones físiques i jurídiques alienes a l'administració pública, tanmateix degudament interessades en el debat i resolució del cas.

3. El Monumento a los Héroes del crucero Baleares (1939-1947) es va erigir com homenatge a les víctimes del creuer pesat de l'armada franquista Baleares, enfonsat en el cap de Pals per l'armada republicana durant la guerra civil espanyola. Entre les prop de vuit-centes víctimes hi havia alguns mallorquins. És obra dels arquitectes Francesc Roca Simó i Antoni Roca Cabanellas, i de l'escultor Josep Ortells López.

4. El Monumento a los Héroes del crucero Baleares es va emplaçar en el parc del Grup Escolar Jaume I, el qual s'havia construït en el solar del Glacis de Santa Catalina, urbanitzat l'any 1935 per l'arquitecte Guillem Forteza.

5. A efectes de recolzar de manera deguda les consideracions del present informe, s'adjunta Annex amb referències bibliogràfiques. Les referències a autor i data de publicació s'esmenten dins aquest text entre claudàtors.

6. La sotasignada –funcionària del Cos Facultatiu de conservadors de Museus de l'Estat, directora del Museu de Mallorca i membre del Consell de Redacció de la Revista de l'Institut d'Estudis Baleàrics- compren l'abast de l'encomana i accepta la responsabilitat de redactar amb lleialtat l'informe.

Consideracions

1. El caràcter

L'indole i el propòsit del Monumento a los Héroes del crucero Baleares s'expliquen de manera inequívoca amb la documentació històrica i amb la bibliografia que constaten el fonament i la intenció de l'obra, així com també la iconografia de cada un dels elements i del conjunt, a més de les raons de la ubicació:

El diario La Última Hora de Palma de Mallorca en homenaje a la invicta Armada española y en recuerdo al heroico sacrificio de los marinos del glorioso crucero BALEARES, ejemplo insuperable de abnegación y amor patrio, tomó la iniciativa de levantar por suscripción pública un monumento como expresión de admiración y gratitud a los que a España sirvieron y por ella se inmolaron (...).

El Monumento erigirase sobre una plataforma de tres gradas, de 400 metros cuadrados, y su altura será de 22 metros. Remata la columna un faro que dibujará con sus focos una enorme cruz.

La parte escultórica la forman un escudo de la España Imperial, y una figura exenta de tres metros de altura representando a un marino abrazado al áncora y en actitud de exclamar ¿Arriba España! [Última Hora 1939].

A la Memòria que acompanyava el projecte, publicada a la revista de l'agrupació falangista local s'hi llegeix:

A nuestro modo de ver, debe constituir el monumento la más acertada expresión de este homenaje a los héroes del glorioso crucero “Baleares” y por lo tanto debe ser a modo de túmulo y faro que con sus símbolos, inscripciones, estatuas y altorrelieves, altar y sacrosanta cruz combinado armoniosa y acertadamente, expresen por si mismos la gran epopeya inmortal.

Dado el sitio del emplazamiento debe dominar en este monumento la dimensión vertical;pues no sólo obliga a ello las amplias vías que lo circundan, sino aún más, la importante atención de que pueda ser descubierto desde el mar por los navíos que lo crucen, y puedan tributar un emocionante grito de “presentes” y “Viva España” [Aquí estamos 1939].

El discurs del general Franco a l'acte d'inauguració del Monumento a los Héroes del crucero Baleares incideix de manera inequívoca en el caràcter de l'obra commemorativa:

Recibo en nombre de la Marina española este monumento que constituye el homenaje al espíritu de sacrificio, al trabajo callado, a la tenacidad y a la constancia de nuestra Marina durante la Cruzada (...).

Y es que la victoria y la derrota, el triunfo y el perecer, no son cosas de los hombres y que están en la mano de Dios y Éste fue quien señaló el destino triunfal de nuestra Cruzada [Vanguardia 1947].

2. L'origen

El Monumento a los Héroes del crucero Baleares és el resultat del concurs públic celebrat el 28 de juliol de 1939:

La patriótica iniciativa de Director-Propietario de “La Última Hora” don José Tous Ferrer, de erigir en Palma un monumento que perpetúe la memoria de los heroicos mairnos españoles que dieron al mundo un ejemplo incomparable de valor y estoicismo al ocurrir el hundimiento del glorioso crucero Baleares, obtuvo entusiasta acogida (...) [Aquí estamos 1939].

Aunque la iniciativa, como en el resto de España, procedía del Estado, a través del gobierno, instituciones políticas, ayuntamientos, jefes provinciales del Movimiento y autoridades militares (...), en ocasiones se añadían elementos entusiastas del nuevo régimen. Este es el caso del empresario José Tous Ferrer, que, desde el periódico La Última Hora, difundía en 1939 la idea de conmemorar el hundimiento del crucero Baleares (...), uno de los acontecimientos bélicos que más repercusión tuvo en la isla, con una obra de grandiosas dimensiones, costeada con aportaciones voluntarias del pueblo mallorquín. El 28 de juliol de 1939 se celebraba el concurso de proyectos para el monumento, siendo elegido entre un total de catorce el que llevaba por lema “Inmortalidad”, de los arquitectos mallorquines Francisco y Antonio Roca y del escultor castellonense José Ortells (...), autor de las victorias del arco de triunfo en la Ciudad Universitaria de Madrid (...) [Seguí 1989].

3. intenció

És palesa a la Memòria del projecte: El proyecto premiado, de veinte metros de altura, “quería constituir ... la más acertada expresión de este homenaje a los héroes del glorioso crucero Baleares” ..., y por lo tanto debía construirse “a modo de túmulo y faro que con sus símbolos, inscripciones, estatuas y altorrelieves, altar y sacrosanta cruz combinado armoniosa y acertadamente, exprese por si mismos la gran epopeya inmortal”.

El monumento, de base cuadrangular, se eleva en el centro de una plataforma cruciforme. A ambos lados, en dos cuerpos supletorios adosados, debía grabarse en dos grandes listas los nombres de los caídos. En el frente principal, cubierto de inscripciones patrióticas alusivas al homenaje, resalta el escudo nacional, “símbolo de España, única, grande e indivisible” [Seguí 1989].

4. La iconografía i la simbologia

L'escultura: El heroísmo de los marineros muertos en el crucero se simbolizaba mediante una gran escultura que representa a un marinero abrazado a un ancla “en el solemne momento de perecer” ..., con el brazo levantado haciendo el saludo fascista y “gritando arriba España, en el instante que la gloriosa nave se hunde en los abismos profundos de nuestro mar, inmenso sepulcro que a todo cubre con sus olas, y a todos iguala, envolviendo en un misterio sublime” ...; a ambos lados dos marineros en bajorrelieve presentan armas como homenaje constante a tan memorable acción. En la parte posterior del monumento un gran cruz, “símbolo de la cristiandad característica de la España grande, y por la que se hizo inmortal, abarcando continentes y multiplicando la raza” [Seguí 1989].

El monòlit: En la cúspide, un foco o faro corona el monumento con la intención de que sus haces de luz, además de ser una constante lámpara votiva, fuera también señal nocturna que recordara a los marineros que crucen el mar cercano el heroico acontecimiento y puedan “tributar una oración a los caídos y exclamar un emocionante grito de Presentes y Viva España” [Seguí 1989].

El conjunt: El proyecto premiado, de veinte metros de altura, “quería constituir ... la más acertada expresión de este homenaje a los héroes del glorioso crucero Baleares” ..., y por lo tanto debía construirse “a modo de túmulo y faro que con sus símbolos, inscripciones, estatuas y altorrelieves, altar y sacrosanta cruz combinado armoniosa y acertadamente, exprese por si mismos la gran epopeya inmortal”.

És ben coneguda i estudiada la funció didàctica dels símbols i com escriu l'especialista Juan Eduardo Cirlot, lo simbólico, siendo independiente de lo histórico, no solamente no lo sustituye, sino que tiende a arraigarlo en lo real, por la analogía y paralelismo entre la esfera psíquica colectiva o individual y la cósmica [Cirlot 1997].

5. Els autors:

Francesc Roca i Simó (Palma 1874-Madrid 1940): Durant el primer terç del segle XX el nombre d'arquitectes mallorquins és molt reduït, poc més d'una dotzena [Mayol 2011]. Un d'ells, titulat a l'escola de Madrid, és Francesc Roca. Sembla que va actuar poc a Mallorca, va emigrar a l'Argentina entre 1909 i 1915 [Sebastián, Alonso 1973]. El 1924 es va establir a Madrid on fou, entre d'altres càrrecs, arquitecte diocesà.

Tot i la descoberta i alta consideració que mereix l'arquitectura de Roca i Simó a lagunes persones i col·lectius que signen diversos

documents dels que figuren a la documentació esmentada en el punt 2 de l'apartat de Fets, a dia d'avui no s'ha publicat cap monografia sobre la seva obra. El més important especialista en arquitectura contemporània a les illes Balears, el malaurat professor Miquel Seguí Aznar dóna una importància molt secundària a la producció de Francesc Roca i la qualifica d'eclèctica amb incursions i episodis puntuals en el modernisme, regionalisme i historicisme, a més de què con el inici de la guerra civil deriva hacia una arquitectura triunfalista que mantiene hasta su muerte en 1940, y cuyos ejemplos más representativos son el proyecto para el edificio del Gobierno Civil de Palma (...) y el Monumento al Crucero Baleares (Glacis de Santa Catalina, 1939) [Seguí 1990]. És significativa la opinió que mereix l'arquitectura de Roca al seu col·lega Guillem Forteza: Roca navegó siempre entre el polo ártico representado por Teodoro Anassagasti (fantasía indeterminada) y el círculo ecuador representado por Javier Riancho y Leonardo Rucabado, ambos montañeses (tradicionalismo popular aristocratizado). ... Volviendo a la esquemática y generalcrítica de sus obras, conviene afirmar que, si no llegó en la arquitectura tradicional, a la altura y transcendente posición de un Riancho o de un Recabado, o al germanismo mediterraneizado de un Rafael Massó y Valentí, tal vez escaló la fantasía de Anassagasti con el colosal proyecto del Monumento al Sagrado Corazón en la cima de Na Burguesa... [Forteza 1940].

Antoni Roca Cabanellas (Palma 1909-Madrid 1986): Fill de Roca i Simó va exercir la seva professió entre Mallorca i Madrid. La seva obra ha merescut poca atenció crítica i acadèmica xxx. Roca Cabanellas va presentar el projecte del Monumento a los Héroes del crucero Baleares juntament amb el seu pare, tot i que degut a la mort d'aquest l'any 1940, per força va haver de dirigir l'obra del Monumento.

Josep Ortells López (Vila-Real 1887-1961): S'han escrit al menys tres monografies sobre l'escultor Ortells, el qual desenvolupà la seva obra principalment a Madrid i al País Valencià, sobretot a Castelló. De les obres conservades i del judici crític que mereixen es pot inferir que Ortells va ser un escultor acadèmic, correcte, un bon artesà adaptat al temps que li va tocar viure. Possiblement coneixia els arquitectes Roca de l'estada de tots ells a Madrid. No es té notícia d'obra d'aquest escultor a cap museu públic, amb l'única excepció d'una maqueta de l'escultura del Monumento a los Héroes del crucero Baleares en el fons del Museu de Mallorca (DA06/01/059), procedent del fons del desaparegut Museu Marítim. Al término de la Guerra Civil el tipo de trabajos que realizará Ortells será fiel al nuevo régimen e ideología [Gascó, Vives 1989]. "Hem de considerar a Ortells com un vertader escultor d'imatges. És excepcional perquè sap aportar qualitat a unes talles que presenten la imatgeria que es feia des del segle XVII, però aportant interpretacions noves adquirides dels coneixements i els profunds estudis que tenia dels dos tipus de vessants estilístiques contraposades al mateix temps entre elles, com són la imatgeria serena i continguda de Salzillo i la imatgeria dramàtica i patètica de Gregorio Fernández" [Falomir 2008].

6. L'estil

Les formes rectilínies d'inspiració clàssica del monòlit del Monumento a los Héroes del crucero Baleares, el cànon ortogonal i la manera amb la qual s'usen el material remetent als postulats de l'arquitectura racionalista. Tanmateix resulta un exemple de les realitzacions inspirades en les fonts de Berlín o de Roma, i el clasicismo estilizado en su vertiente nazi o fascista, a veces no de procedencia directa sino a través de la asimilación de algún arquitecto español, aparece ya durante la guerra en los monumentos conmemorativos [Seguí 1990]. De fet es pot comparar fàcilment amb altres obres commemoratives de gestes o de personatges protagonistes de la guerra civil que repeteixen el mateix esquema, com és ara el Monumento a los Caídos d'Ocanya, el Monumento a los Caídos Falangistas d'Alcubierre, el Monumento a los Caídos de Terrassa, la Cruz de los Caídos de Santa Cruz de Tenerife –la majoria dels quals ja s'han esbucat- i de manera especial s'ha de comparar amb el Monumento al general Mola d'Alcocero de Mola, erigit el 1939 i que bé podria haver inspirat el Monumento a los Héroes del crucero Baleares, de Palma.

De l'anàlisi formal i estilística s'ha de concloure que el monòlit del Monumento a los Héroes del crucero Baleares res té a veure amb l'art Deco, com a alguns dels diferents documents referits en el punt 2 de l'apartat de Fets del present escrit, es vol suposar. L'art Deco pràcticament havia acabat a Europa amb el primer quart de segle i és cert que a Mallorca té algunes manifestacions molt tardanes a la decoració arquitectònica. Tanmateix el professor Miquel Seguí Aznar mai no esmenta el Monumento a los Héroes del crucero Baleares entre els exemples que ressenya eguí 1990 i 2000].

L'escultura del Monumento a los Héroes del crucero Baleares s'adscriu pel que fa a l'estil dins l'eclecticisme amb ressons d'imatgeria neobarroca.

7. L'espai i la ubicació

Ni la convocatòria del concurs ni la Memòria del Monumento a los Héroes del crucero Baleares no al·ludeixen a la ubicació de l'obra. Tanmateix es va aixecar en el dit Glacis de Santa Catalina, urbanitzat per l'arquitecte Guillem Forteza i concebut com un gran espai públic dedicat a l'educació i a la revalorització de les estructures militars històriques –murades i baluart de Sant Pere. L'arquitecte escolar G. Forteza (1892-1943) hi construeix el Grup Escolar i parc Jaume I seguint els postulats de l'escola moderna, "propugnant un criteri més modern, més en consonància amb els postulats de la higiene i de la urbanització en general" [Forteza 1935], en els quals tenen importància cabdal els "camps de joc i jardins pels infants" atès que "El joc a l'aire lliure fa revelar les disposicions naturals del nin, les seves aptituds i vocacions, desenvolupa el llenguatge, desperta el sentit de l'observació, aferma la voluntat i la paciència, enforteix el cos, subministra alegria i serenitat, ordena l'aparent turbulència que duu en si la vida incipient, declara la perícia, vigoritza i endolceix el caràcter, virtuts totes que accionen després com instruments posats al servei immediat de l'esperit" [Forteza 1935]. El setembre de l'any 1936 l'edifici del Grup Escolar Jaume I es va destinar a primera escola de Flechas Navales i després a quarter militar i caserna de policia. Fins als anys 70 l'edifici de

Forteza no va tornar a l'ús pel qual s'havia concebut, tot i que ara ja no en formava part el parc dissenyat com a espai complementari de l'escola.

La ubicació del Monumento a los Héroes del crucero Baleares en el parc escolar Jaume I ja va ser objecte de crítica des del bell inici de la construcció, atès el que deixà escrit l'arquitecte: Con referencia a esta urbanización [Glacis de Santa Catalina] me cumple advertir que el emplazamiento del monumento a los héroes del "Baleares" no está escogido por mí, ni acepto la responsabilidad del mismo como Arquitecto Municipal encargado del departamento de Ensanche y Murallas a pesar de no ceder a nadie en admiración a los héroes recordados. Desconozco quién eligió este emplazamiento, pues no fui consultado. Sólo sé que el autor del proyecto Sr. Roca disienta también de tal elección y que lo proyectó pensando en situarlo cerca de La Riba. Mi composición general urbanística en el Glacis obedece sistemáticamente a un leit-motiv horizontal, muy apaisado, tranquilo. La operación de introducir un tema de verticalidad violenta en tal composición, buena o mala, tiene, en urbanismo, un nombre: "desorquestar" [Forteza 1941].

S'entén així que el Monumento a los Héroes del crucero Baleares concebut pel seu autor principal Roca i Simó com a far s'hagués volgut ubicar vora mar, a la Riba, i no al bell mig de l'espai verd complementari del Grup Escolar Jaume I, militaritzat. Representa un triomf de la milícia sobre l'escola.

8. Legislació i referències normatives sobre la protecció del patrimoni històric d'aplicació en el cas del Monumento a los Héroes del crucero Baleares,

Pel que fa a la legislació estatal i autonòmica interessa dir que la llei 16/1985, de 25 de juny, del Patrimonio Histórico Español, no inclou el concepte de bé catalogat, i si més no com a referent al meu parer s'ha d'al·ludir a la protecció dels béns d'interès cultural en els articles següents:

-Article . 11.2. La resolución del expediente que declare un Bien de Interés Cultural deberá describirlo claramente. En el supuesto de inmuebles, delimitará el entorno afectado por la declaración y, en su caso, se definirán y enumerarán las partes integrantes, las pertenencias y los accesorios comprendidos en la declaración.

-Article 14.1. Para los efectos de esta Ley tienen la consideración de bienes inmuebles, además de los enumerados en el artículo 334 del Código Civil, cuantos elementos puedan considerarse consustanciales con los edificios y formen parte de los mismos o de su exorno, o lo hayan formado, aunque en el caso de poder ser separados constituyan un todo perfecto de fácil aplicación a otras construcciones o a usos distintos del suyo original, cualquiera que sea la materia de que estén formados y aunque su separación no perjudique visiblemente al mérito histórico o artístico del inmueble al que están adheridos.

La llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears introdueix el concepte de bé catalogat, el qual juntament amb els béns d'interès cultural constitueixen el patrimoni històric de les Illes Balears. En relació als possibles valors del Monumento a los Héroes del crucero Baleares interessa esmentar els següents articles:

-Article 6.1. Monument: edifici, obra o estructura arquitectònica i/o d'enginyeria d'interès històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, històric-industrial, etnològic, social, científic o tècnic. A la declaració de monument podran incloure's els béns mobles, les instal·lacions i els accessoris que s'assenyalin expressament, sempre que l'edifici, l'obra o l'estructura constitueixin una unitat singular.

-Article 14.2. Tenen la consideració de béns catalogats aquells béns mobles i immobles que, tot i no tenir la rellevància que els permetria ser declarats béns d'interès cultural, tenen prou significació i valor per constituir un bé del patrimoni històric a protegir singularment.

-Article 26. Deure de conservació. Els propietaris, titulars de drets o simples posseïdors de béns d'interès cultural o catalogats tenen el deure de conservar-los, mantenir-los i custodiar-los de tal manera que se'n garanteixi la salvaguarda dels valors. L'ús a què es destinin aquests béns ha de garantir-ne la conservació.

Com a obligada referència s'ha d'esmentar les dites "Cartes del Restauro", documents d'àmbit internacional, concernents a la conservació i restauració, subscrits pels representants d'Espanya. La darrera de les "Cartes" subscrites per la comunitat internacional és la de Cracòvia de l'any 2000 [Cracòvia 2000]. En relació a la conservació dels monuments es diu el següent:

1. El patrimonio arquitectónico, urbano y paisajístico, así como los elementos que lo componen, son el resultado de una identificación con varios momentos asociados a la historia y a sus contextos socioculturales. La conservación de este patrimonio es nuestro objetivo. La conservación puede ser realizada mediante diferentes tipos de intervenciones como son el control medioambiental, mantenimiento, reparación, restauración, renovación y rehabilitación. Cualquier intervención implica decisiones, selecciones y responsabilidades relacionadas con el patrimonio entero, también con aquellas partes que no tienen un significado específico hoy, pero podrían tenerlo en el futuro.

6. La intención de la conservación de edificios históricos y monumentos, estén estos en contextos rurales o urbanos, es mantener su autenticidad e integridad, incluyendo los espacios internos, mobiliario y decoración de acuerdo con su conformación original. Semejante conservación requiere un apropiado "proyecto de restauración" que defina los métodos y los objetivos. En muchos casos, esto además

requiere un uso apropiado, compatible con el espacio y significado existente. Las obras en edificios históricos deben prestar una atención total a todos los periodos históricos presentes.

7. La decoración arquitectónica, esculturas y elementos artísticos que son una parte integrada del patrimonio construido deben ser preservados mediante un proyecto específico vinculado con el proyecto general. Esto supone que el restaurador tiene el conocimiento y la formación adecuados además de la capacidad cultural, técnica y práctica para interpretar los diferentes análisis de los campos artísticos específicos. El proyecto de restauración debe garantizar un acercamiento correcto a la conservación del conjunto del entorno y del ambiente, de la decoración y de la escultura, respetando los oficios y artesanía tradicionales del edificio y su necesaria integración como una parte sustancial del patrimonio construido.

És d'interès esmentar la reflexió del gran teòric de la restauració i referent per a les "Cartes" des del 1972 Cesare Brandi, quan explica el concepte d'unitat en l'obra d'art: ... póngase el caso de una obra de arte que efectivamente esté compuesta de partes, las cuales, tomadas cada una por si sola, no tengan ninguna prevalencia estética particular que no sea la de un hedonismo genérico, vinculado a la belleza de la materia, a la pureza del corte, etc. Es decir, tomemos el caso del mosaico en lo que se refiere a la pintura, así como los elementos – ladrillos y sillares- respecto a la arquitectura. (...) tanto las teselas musivarias como los sillares, una vez liberados de la concatenación formal que el artista les ha impuesto, permanecen inertes y no conservan huella efectiva alguna de la unidad en que habían sido organizados por el artista. Sería como leer palabras en un diccionario, las mismas que el poeta hubiera agrupado en un verso, y que, liberadas del verso, vuelven a ser grupos de sonidos semánticos y nada más.

Es, pues, el mosaico y la construcción hecha de piezas separadas, el caso que más elocuentemente demuestra la imposibilidad que presenta la obra de arte para ser concebida como una totalidad mientras que por el contrario debe constituir una unidad [Brandi 1988].

El Monumento a los Héroes del crucero Baleares va ser objecte d'una important intervenció l'any 2010, consistent en la retirada de les escultures exemptes de la socolada, dels símbols feixistes i de les inscripcions al·lusives a la gesta que s'hi commemorava. L'obra va perdre així la unitat essencial i només una part dels elements iconogràfics.

Al marge és la bona intenció amb la qual es va intervenir el monument.

Conclusió

Ateses les consideracions més amunt exposades sobre el Monumento a los Héroes del crucero Baleares, al meu lleial saber i entendre s'ha de concloure el següent:

1. La documentació històrica i la bibliogràfica confirmen sense cap mena de dubte que és una realització de caràcter feixista, destinada a glorificar i a perpetuar una de les gestes del bàndol franquista durant la guerra civil espanyola.
2. Es va erigir dins els postulats ideològics del feixisme, amb l'estil grandiloqüent i eclèctic, monumental, neobarroc pel que fa a l'escultura i raionalista pel que fa al monòlit, en el qual és palesa la finalitat a les directrius oficials del Movimiento Nacional per a l'arquitectura, orientades cap al passat imperial hispànic.
3. L'obra es va dissenyar com un conjunt d'elements arquitectònics, escultòrics, emblemàtics i epigràfics. Arran de l'eliminació de parts integrants consubstancials de l'obra s'ha perdut el concepte d'unitat singular al qual al·ludeix la normativa de referència.
4. El monòlit resultant de la intervenció de 2010 és una part del que va ser un tot i per tant ha perdut la consideració d'unitat singular que esmenta la legislació.
5. La resta actual del monument no té harmonia, ni proporció, ni equilibri, ni gràcia i no és bell.
6. El monument original i en conseqüència el monòlit actual són una agressió manifesta en el jardí escolar del Grup Jaume I i en el conjunt del Glacis de Santa Catalina.
7. Únicament i exclusiva té valor commemoratiu d'una gesta franquista de la guerra civil espanyola.
8. Considerat en el conjunt del patrimoni artístic, arquitectònic i monumental de Mallorca el monòlit del Monumento a los Héroes del crucero Baleares és irrellevant perquè no guarda relació formal, ni tècnica, ni estilística, ni estètica amb els seus elements i valors essencials.
9. No hi ha cap valor ni cultural, ni artístic ni estètic que justifiqui la inclusió del que resta del Monumento a los Héroes del crucero Baleares en el Registre de Béns d'Interès Cultural de les Illes Balears ni en el Catàleg General del Patrimoni Històric de les Illes Balears com a bé catalogat.